

Úgy véljük, Ransanus Géza-portréja nem egy ősi István-legendából származott (Csóka kuta, társai után szükségtelennek tartunk egy ilyen munka feltételezését), hanem Hartvik művéből, végső soron pedig abból a *humanista* írói koncepcióból, hogy a rokonított két nagy királyi I. István és Mátyás apja: a királyi dinasztiát alapító Árpád-házi Géza és Mátyás útját a királyi trón felé igazgató Hunyadi János is párhuzamba állítható legyen.

Blazovich László

Iskoladráma Nagy Péter orosz cárról 1698-ból

(*Gladiator Moschus*)

1698 nyarán, míg a fiatal orosz cár, Nagy Péter a nyugati országok életét tanulmányozta, Szofija nagyhercegnő vezetésével a sztrelecek összeesküvést szőnek ellene. Szofija régensi hatalmát akarja visszaszerezni, a sztrelecek pedig a Nagy Péter által rájuk kényszerített állandó katonai szolgálat alól akartak szabadulni. Szofija felhasználva a sztrelecek lázongását, 1698 nyarán hadat indított Moszkva ellen. Péter Bécsből előbb ugyan még Itáliába akart utazni, útját azonban, mert tudomására jutott Szofija és a sztrelecek összeesküvése, megszakította, gyorsan hazautazott, s az összeesküvést véresen megtorolta. Szofiját kolostorba záratta, a sztrelecek vezetőit pedig kivégeztette.¹ De nemcsak a lázadás híre, hanem a véres megtorlás is eljutott Bécsbe már 1698 decemberében. A császárvárosban futótűzként elterjedt hír alapján egy bécsi jezsuita tanár, Gabriel Frölich még 1698 decemberében egy latin nyelvű declamatiót írt. Darabjának egyrészt a cár, másrészt pedig az államtanács tagjainak belső vívódása adja a témamagot. Frölich a declamációnak a *Gladiator Moschus* címet adta.

Ez az iskolai dialógus egy drámakolligátumban található, amely az erdélyi Kanta² (Háromszék megye) minorita iskolájából kerül valószínűleg e század elején a miskolci minorita rendházba, s innen az egyházi iskolák államosítása után a Borsod megyei Állami Levéltárba. A colligatutumot a két magyar nyelvű iskoladráma szövegkiadását bevezető tanulmányunkban bemutattuk.³ Közreadtuk a gyűjteményben található latin nyelvű, valószínűleg templomban játszott, de már folklór elemeket is tartalmazó, *De nativitate Domini* című betlehemes pásztorjátékot.⁴ Mindkét dolgozatunkban kísérletet tettünk arra, hogy a 2 magyar nyelvű és a 10 latin nyelvű darab eredetét és utóéletét is feltárjuk. Forrásjelzet, névbejegyzés vagy egyéb belső adat alapján néhány drámáról vitathatatlanul állítható a jezsuita eredet.⁵ Hogyan kerültek a linzi, a bécsi, a belga-flamand, a trencsényi, a kassai jezsuita drámák az erdélyi Kantába? Lehetséges, hogy az Itáliából Erdélyen át Moldvába missziós útra tartó minorita papok, Guarini és Lucio!⁶ révén. Egy másik feltételezés szerint többszörös közvetítés után jutottak volna le a drámafüzetek Kantába olyan magyar városokból, amelyekben jezsuiták és minoriták is éltek a kérdéses időben. Lőcséről vagy Egerből Raszlaviczi Bálint, az újonnan alapított kantai konvent előjárója⁷ is vihetett néhány drámafüzetet új állomáshelyére, Kantába. A jezsuita eredetű darabok Kantába kerüléséről, annak módozatairól legfeljebb csak feltételezéseink lehetnek, az ok azonban — szerintünk — nyilvánvaló. A jezsuiták példahatása igen nagy lehetett. A *Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu* igen alaposan kimunkálja a jezsuita oktatási és nevelési rendszert.⁸ A Habsburg- és pápahi jezsuiták kidolgozott oktatási és nevelési rendszerükkel a valószínűleg kevésbé iskolázott ferencesek és minoriták előtt szakmai tekintélynek örvendhettek,

¹ PANKRATOVA: A Szovjetunió története. Bp. 1950. II. 13—14.

² Kézdivásárhely melletti kisközség volt Kanta. Az 1848/49-es szabadságharc alatt Kézdivásárhelyen közgazgatásilag egyesítették, s azóta a kantai gimnázium kézdivásárhely-kantai gimnázium elnevezés alatt ismeretes. — Kanta történetére vonatkozóan: ORBÁN Balázs: A Székelyföld leírása III. Pest 1896. 107. Vö. még: SZALAY Gyula: Kézdivásárhelyi Szóts István Főbíró élete (1675—1760) és nemességi pöre (1721—1754). Szamosújvár 1915. 54. b., valamint 2. számú lábjegyzet; ORBÁN Balázs: Háromszék. Pest 1896. 216; KÖVÁRI László: Háromszék és a székelyek. Hölgyfutár 1861; JANCsó Benedek: Háromszék megye. Az Osztrák—Magyar Monarchia írásban és képen. Bp. 1901. 345—346.

³ KILIÁN István: Ismeretlen iskoladráma-gyűjtemény a XVII—XVIII. századból. Borsod-Miskolci Füzetek. Irodalomtörténet 5. Miskolc 1967.

⁴ Latin nyelvű pásztorjáték a XVIII. század elejéről. Antik Tanulmányok 1968. XV. 2. 304—320. Sajtó alatt: KILIÁN István: Latin nyelvű komédia a XVIII. század elejéről a miskolci levéltárban. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve X. Miskolc 1971. 383—430. Ugyanebből a gyűjteményből még az alábbi közleményeim jelentek meg: KILIÁN István: Latin nyelvű komédia 1720-ból a miskolci levéltárban (Voluptas a deluso addes cente delusa). A Herman Ottó Múzeum évkönyve XI. Miskolc, 1972. 219—253. KILIÁN István: Sanctus Nicolaus Episcopus seu liberalitas coronata. A magyarországi iskoladráma példája 1688-ból. A debreceni Déri Múzeum évkönyve 1973. Debrecen, 1974. 375—446.

⁵ KILIÁN I. m. 1967. 10—11.

⁶ KILIÁN I. m. 1967. 6. lábjegyzet

⁷ Raszlaviczi személyét illetően vö.: KARÁCSONYI János: Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon II. Bp. 1924. 427—438. — Raszlaviczi 1686-ban a lőcsel, 1692-ben pedig az egrí ház előjárója volt.

⁸ Vö.: Bernhard DUHR: Die Studienordnung der Gesellschaft Jesu. Freiburg 1896. HETS J. Aurelian: A jezsuiták iskolái Magyarországon a XVIII. század közepén. Pannonhalma 1938. 11—12. JUHÁROS Ferenc: A magyarországi jezsuita iskoladrámák története. Szeged 1933., MOLNÁR Aladár: A közoktatás története Magyarországon. Bp. 1881. 116., 127.

sőt bizonyos felügyeleti szerepet is betöltöttek.⁹ A Kantához közelebb Csíksomlyó ferencesei ellen valamiféle színvonalú mű miatt a jezsuiták egy alkalommal vádat is emelnek.¹⁰ A jezsuitáknak ez az akarva-akaratlan elfogadott példája lehetett tehát annak az oka, hogy a kantai minorita gyűjteményben található jezsuita eredetű darabok Kantába kerültek. Ezért, s talán a fentebb említett módok valamelyikén jutott a most bemutatandó *Gladiator Moschus* darab is a bécsi jezsuita rendházból Kassa közvetítésével Kanta minorita iskolájába.

A 4 Parsból álló declamatiót *Argumentum* és *Prologus* vezeti be. A terjedelmes címet követő *Argumentumban* a szerző azt a hírt, amely Bécsbe az összeesküvés megtorlásáról eljutott, részletesen leírja. A címet és az *Argumentumot* az alábbiakban szó szerint közöljük:¹¹

Duci Xaverij Indiarum Apostoli honori
R. H.¹²

P. Greg Hidi¹²

Ind. ij.¹⁴

GLADIATOR MOSCHUS.

In Oratoria, Styli Palaestram a Rhetoribus Cassoviensibus productus seu Magni Ducis Moschoviae de Seditone suorum compescenda cum Aulae Primoribus Deliberatio, et in eodem suorum, ac Sororis ipsius Consentientis Pugna Affectuum.

DECLAMATIO TERTIA.

Die 7^a Februarij 1699. / Argumentum ex Novis acceptis in Decembri / 1717¹⁵ / 1698 Vienna ex Litteris P. Frölich / 19

Catalogo Conventus Cantensis adscriptus 1732.¹⁶
Ex Moschovia in[Decem]bri¹⁷

Magnis Dux Moschoviae ob tumultus se absente excitatos 300 Nobilium, supplicio extremo affectusque creditur, sororemque Germanam ipse quod complex et adjutrix fuerit, manu p[ro]p[ri]a truncaturus.

Item. Viennae 7. Jan. 1699.

Orator Caesareus in Aula Moscorum residens per literas successum supplicij, in Rebelles constituti, hisce aperuit: forte Dux reversus dispexerat belli civilis incendium, ocyus sanguine ducēbat restiguum. Itaque in forma quadri curat pegma instrui ducentorum passuum in area palatij; facto quo, tribus successive diebus Oratorem praetactum ad epulas dux invitabat: fervente autem convivio fenestras jussit Dux aperiri, signoque dato, inducti 1500 authores tumultuum capitibus vix quadrante horae, per 40 ad 50 lictores truncabantur. Die postero sub mensam itidem 700 personae laqueo praefocatae luebant perfidiam in eodem pegmate; ac tertio 400 naribus et auribus mutilatae atrox dabant spectaculum populo, non ita facile deinceps in turba efferando.¹⁸

A címlapon és annak B oldalán található, az imént idézett eredeti szövegben összesen hat időbejegyzést lehet olvasni. Ezek az alábbiak szerint magyarázhatók. A Nagy Péter ellen szőtt összeesküvés megtorlásának a híre 1698 decemberében jutott el Bécsbe, s Frölich még ebben a hónapban meg is írta a darabot. Frölich azt is jelzi, hogy a darabot Xaveri Ferenc tiszteletére írta, akinek az ünnepe december 3-án van. Lehetséges tehát, hogy december 3-án már elő is adták a bécsi diákok a darabot, amely 1699. január 7-én Bécsben ismételt (item) színre került. Valaki ezt a declamatiót, mert ott bizonyára nagy tetszést váltott ki, elszállítja Kassára, ahol 1699. február 1-én több „egyfelvonásos” harmadik declamatiójaként a diákok is eljátszották. Az 1698-as bécsi bejegyzés fölé valaki az 1717-es számot is bejegyezte valamint a két szám különbségét (19). Az utóbbi évszám alapján feltételezhető, hogy 1717-ben a *Gladiator Moschus* ismét színre került vagy Kassán, vagy Kantában.

A címlap jobb felső sarkában az egykori tulajdonos, Hidi Gergely neve olvasható. Hidi nevét

⁹ Vö.: ALSZEGHY Zsolt—SZLÁVIK Ferenc: Csíksomlyói iskoladrámák. Bp. 1913. Bev. 7. — BÁNDI Vazul: A csíksomlyói r. kath. főgimn. története. Gimnáziumi értesítő 1895/96. 10.

¹⁰ ALSZEGHY—SZLÁVIK I. m. 8.

¹¹ Az idézett szöveg a kolligátum 103 A—B lapján található. A szöveget betűhíven közöljük. A rövidítéseket szögletes zárójelben feloldva hoztuk. A problematikus szövegrészekhez jegyzetet fűztünk.

¹² A declamatio írásával nem azonos kézírásos bejegyzés.

¹³ Idegen kézírás. Valószínűleg monogram, amelyet feloldani nem tudtunk.

¹⁴ Idegen kézírás. A rövidítést feloldani nem tudtuk.

¹⁵ Későbbi évszámbejegyzés. Azonos a különbség (19) szám írásával.

¹⁶ Idegen kéztől származó, a kolligátum többi katalógusbejegyzésével azonos írás, amely a címlapon a cím között szerepel.

¹⁷ Feloldott rövidítés. A kéziratban *X bri*. Ettől a sortól az alábbi szövegrész már a 103 B oldalon található.

¹⁸ A lapnak mintegy 1/3-a üres maradt. Feltehetőleg ide akarta a szerző vagy a másoló a még hiányzó szövegrészt bemásolni.

az irodalomtörténet ismeri. Timon Sámuellel együtt írják a két kötetben megjelenő honfoglalás-kori és korabeli magyar topográfiát (*Celebriorum Hungariae Urbium Celebriora*).¹⁹ A P. Frölich pedig Gabriel Froelich nevét takarja, aki 1657. október 7-én született Bécsben. Már fiatal korában belépett a jezsuita rendbe. Később filozófiát, majd teológiát tanított Grazban, Linzben és Bécsben. Linzben egy évig a jezsuita kollégium rektora is volt. Meghalt Bécsben 1725. március 25-én.²⁰ A darab kassai előadásának ideje éppen arra az időre esik, amikor a jezsuiták a Thököly-felkelés után, 1686-ban visszatérhettek Kassára, a Rákóczi-szabadságharc alatt ugyanis ismét el kell hagyniuk Kassát.²¹ A kassai iskola oktatási és nevelési rendszere is az Institutióra épül. Valamennyi tanulmányi osztályban a tananyag jobb elsajátíttatása érdekében bevezetik a versenyzést (concertatio). Ezeknek a versenyfeladatoknak a tárgya lehetett a gyakorlati szónoki ismeretanyag (hanghordozás, hanglejtés, gesztus stb.) vagy versmondás és műfordítás. Ünnepeleiken (actus solennes) színjátékot vagy declamatiót mutattak be. A színjáték helye az Auditorium Academicum, ahová összeállítható színpadot készítettek. Adományokat gyűjtöttek a díszletekre és a jelmezekre. A *Gladiator Moschus* kassai előadásának évében, 1699-ben 481 tanulója volt a kassai iskolának, az előadáson a szülők is részt vettek, minden bizonnyal tehát Kassán és környékén is gyorsan elterjedt, ha ugyan ekkorra már el nem jutott, az orosz cár véres megterelő intézkedésének a híre.²²

A téma magja tehát történeti eredetű. Hets a jezsuita iskolának ezt a gyakorlatát egészen közelről meghatározza: „A poezis és a retorika gyakorlata a declamatio, amely lehet költői, szónoki és vegyes. Forrásai — az Institutio szerint — lehetnek: történet vagy mese, valamely bölcs mondás, valami költött tárgy, újabbkori esemény.”²³ A declamatio tehát külön műfaj. Ebben inkább a didaktikai és a pedagógiai elemek dominálnak, mint a szórakoztatási szándék. A declamatióknak az a célja, hogy a tanulókat felkészítse véleményük, meggyőződésük megvédésére a támadásokkal szemben. Nem a szokásos, látványos jezsuita iskoladráma ez tehát, hanem mindössze néhány szereplőt foglalkoztató szónoklattani, dialogizált gyakorlat, iskolai feladat.

Így határozza meg a declamatio műfaját maga Frölich is a Prologusban: „...Purpuratum in Oratoria styli palaestra, Rhetoricoque Affectuum circo Gladiatore Moschum ... prosequimini...” (104 A.) A *Gladiator Moschus* darabot vendégek is megtekintették, akiket Frölich „viri et hospites humanissimi”-nek szólított meg. Ezt a palaestritást a római gladiátorok tevékenységéhez hasonlítja a *Prologus*ban, ahogyan azok versenyeztek, küzdöttek életükért, úgy harcolnak most a rétorok is állításaiknak az igazáért. Nem hiányzik a szokásos mentegetőzés sem, mégis, szól újból a szerző szavaival a *Prologus* elmondó diák a közönséghez: „...Mittite curas; et meliorem date in affectuum Palaestra Gladiatore Purpuratum.” (104 A.) Ezt a darabot is színpadon adták elő, s használtak színpadi függönyt is a *Prologus* egy kitétele szerint (recluso sipario 104 B).

Az idézett *Argumentum* szerint Nagy Péter úgy torolja meg az összeesküvést, hogy az első nap 1500, a második nap 700 főt végeztet ki, a harmadik nap pedig 400 főt megsonkíttat. Nincs szó az *Argumentumban* Szofijáról, a darabban azonban kiderül, hogy a cár őt is kivégezteti. Pankratova²⁴ szerint a cár Szofiját kolostorba záratta, s az ő kolostori ablaka alá építteti az emelvényt, hogy lássa összeesküvő társainak a kivégzését. Az *Argumentumban* tehát — úgy tűnik — túlzott a híryanag. A szerző azonban — céljai érdekében — szívesen módosít is ezen a Novumon. Szofija kolostorba záratása aligha tünhetett a jezsuita szerző előtt komoly büntetésnek. Kivégezteti tehát a círral Szofiját, hiszen ezzel nemcsak a cár zsarnokságát húzza alá, hanem fokozza a „drámai konfliktust” is. A cár tirannusi uralkodásáról elhangzik egy megjegyzés egy olyan szereplő szájából, aki éppen az ellenkezőnek szeretné látni urát, ezért is emel szót a cár nővére életének a megmentéséért: „Triste documentum statui oportet... ad exteros aere perenniae Clementiae monumentum erigi, ut noverint Tyrannos non esse, quod falsos jactitant, Moschorum czaros...” (107 A.)

A declamatio 4 Parsból áll. Az első Parsban egyetlen szereplő van: Dux Moschorum, azaz a cár, aki gyakorlatilag exponálja a kérdést. Az összeesküvés főszervezői, részesei már börtönben ülnek. Az ügyet le kellene már zárni, mert a késlekedés az állam kárára válhat. Kimondhatja-e a cár a saját nővére felett a halálos ítéletet? Egyedül nem tud dönteni, összehívja tehát az államtanácsot. A 2. Pars színhelye már a tanácsterem. Két vélemény áll a tanácsban szemben egymással.

¹⁹ Hidi személyét illetően: A magyar irodalom története II. Bp. 1964. 411. SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái IV. Bp. 1896. H. G. alatt. SZABÓ Károly: Régi magyar könyvtár. Bp. 1885. 525–526. b. nr. 1929., 533. b. nr. 1958., 566. b. nr. 2081. A címlapon található névbejegyzéseket illetően: KILIÁN I. m. 1967. 11.

²⁰ A Frölichre (Froelich) vonatkozó adatokat dr. Anton PINSKÉRTől (Bécs Prowinzarchiwär SJ) kaptam, akinek ezúton is megköszönöm szívességét.

²¹ A jezsuiták kassai történetére nézve vö.: FARKAS Róbert: A kassai kath. Főgymnásium története (1657–1895). Kassa 1895. 210.

²² Uo.

²³ HETS I. m.

²⁴ PANKRATOVA I. m. II. 13–14. Vö. még: Világtörténet V. Szerkesztette J. ZUTYISZ. Bp. 1962. 358. Az it* található adat szerint 800 sztrelec lelte halálát.

Consiliarius 1. tisztában van az összeesküvés tényével, kér megfelelő büntetést. A 2. tanácsadó már súlyos büntetést javasol Szofija ellen, pusztán a harmadik meri nevén nevezni az ítélet mértékét: Számkivetést és halált érdemelnek a főbűnösök. Az óvatos Consiliarius 1. óvatosságot ajánl, hisz a kemény megtorlás nagyobb méretű lázadásnak lehet az előidézője. Ezért csak vagyonuktól és nemességüktől fosszák meg a főbűnösöket. A cár véleménye az, hogy vágják le a vad ágat, különben nem hoz termést a fa. Az ügyben dönteni nem tudnak. A tárgyalást elnapolják. A 3. Parsban Interpres a kegyetlen ítélettel való félelmében monologizál, majd tárgyalásra hívja a tanács tagjait. Ezen az ülésen csak Orator 1.²⁵ kap szót, aki igen körülményesen kegyelmet javasol. A 4. Parsban az eddig dubitáló cár meghozza döntését:

„Truncare ferro virgines, est Barbarum.
Non parcere cruori proprio, et hoc barbarum.
Coedere sororem plusquam est barbarum.
Quid anime titubas? meruit hanc cladem soror.
Acuere mucro, dextra firmare, impetum
Factura jam, jam. Quid iterum tremo miser?
Moriatur, id Lex. Juris id poscit tenor.” (109 B.)

A declamatiót *Epilogus* zárja be, s a colligatumtól egykor különálló drámafűzet hátsó külső lapjára a kantai katalógusbejegyzés írásához hasonló kézírással valaki két „szereposztásban” a szereplők neveit is bejegyezte.²⁶

Gabriel Frölich a declamatiót Xaveri Ferenc²⁷ tiszteletére írta meg. Magyarországon a jezsuita drámarepertoárból csak öt olyan drámáról tud az irodalomtörténet, amelynek témája Xaveri Ferenc életéhez kapcsolódik.²⁸ A történeti téma nem idegen a jezsuita színpadtól. Az ókori államokon kívül újabbkori történeti témák is adtak okot, ötletet dráma írására. Egyedülálló eset azonban, hogy orosz történeti téma került színpadra Magyarországon. Sem Juharos, sem Takács²⁹ nem ismeri ezt a declamatiót vagy más orosz témájú iskoladrámát. Lengyel, bulgár, cseh, mongol, sőt kínai történeti téma is megjelenik a magyarországi jezsuita színpadon,³⁰ az orosz téma vagy éppen Nagy Péter uralkodásának valamelyik mozzanata teljesen ismeretlen. Nem játszanak ilyen témájú drámát vagy declamatiót a német jezsuita iskolákban sem.³¹ Bőséges példát lehetne felsorolni a tőlünk nyugatra fekvő országok történetének feldolgozására is.³²

A versben és prózában írt *Gladiator Moschus* declamatio irodalomtörténeti értéke véleményünk szerint nem túlságosan nagy. A műfaj már eleve megszabja korlátait. Továbbhagyományozza a klasszikus retorika tartalmi és formai elemeit az akkor még a középreteg körében Magyarországon beszélt latin nyelven. Frölichnek, akinek drámaszerzői tevékenységéről eddig nem tudott az irodalomtörténet, vitathatatlan érdeme, hogy a Bécsbe érkező híre oly gyorsan reagált ezzel a declamatióval, hogy az egy publicista részéről is tiszteletreméltó lenne. Felismerete a téma drámai erejét, s ennek érdekében még a valóság is módosít, Szofiját a cár ikertestvéreinek tartja. A jól kiválasztott téma drámai kibontása aligha tartható sikerültnek. Nem tudott egy valóban érdekesítő, a cár döntését alaposan motiváló, dramaturgiai szempontból is jól építkező drámát alkotni.

Kilián István

²⁵ *Orator 1.* nem azonos szereplő az összeesküvők életéért ugyancsak szót emelő *Consiliarius 1.*-szal.

²⁶ A neveket lásd: KILIÁN i. m. 1967. 11. lábjegyzet.

²⁷ Xaveri Ferenc a jezsuita rend alapítói közé tartozik. 1541-től Kelet-Indiában és Japánban térített. 1552-ben missziós tevékenysége közben meggyilkolták. Az egyház szentté avatta 1623-ban.

²⁸ 1622. Zágráb; 1657. Trencsén; 1677. Kassa: *Actio de Xaverio*; 1760. Trencsén; 1765. Trencsén. — Vö. TAKÁCS József: A jezsuita iskoladráma (1581–1773). II. Bp. 1937. 19., 26., 33., 114., 117. Kassán 1677-ben december 3-án adták elő a Xaveri Ferenc életéről szóló drámát. Ennek alapján feltételezhető, hogy 1698-ban Bécsben is december 3-án adták elő.

²⁹ JUHAROS i. m., TAKÁCS i. m.

³⁰ *Lengyelország*: 1718. Nagyszombat (Takács 51.), 1733. Székesfehérvár (Takács 70.), 1770. Kassa (Takács 131.), 1771. Eperjes (Takács 132.). *Bulgária*: 1746. Nagyvárad (Takács 86.), 1635. Zágráb (Takács 22–23.), 1674. Pozsony (Takács 84.), 1720. Eperjes (Takács 53.). *Mongólia*: 1765. Nagyszombat (Takács 122.), 1756. Komárom (Takács 104.), 1763. Trencsén (Takács 119.). *Kína*: 1731. Pozsony (Takács 67.), 1739. Trencsén (Takács 78.).

³¹ Vö.: Johannes MÜLLER: *Das Jesuitendrama in den Ländern deutscher Zunge vom Umfang (1555 bis zum Hochbarock (1665). Augsburg 1930.*

³² *Anglia*: 1748. Komárom (Takács 89.), 1763. Nagyszombat (Takács 119.), 1716. Nagyszombat (Takács 48.), 1740. Trencsén (Takács 78.), 1757. Eperjes (Takács 106.). *Dánia*: 1754. Eperjes (Takács 100.), 1760. Szokolca 1715. Trencsén (Takács 48.), (Takács 114.). *Franciaország*: 1717. Pécs (Takács 50.), 1768. Kassa (Takács 104.), 1736. Nagyszombat (Takács 73.), 1742. Besztercebánya (Takács 80.), 1750. Ungvár (Takács 95.). *Nápoly és Szicília*: 1731. Nagyszombat (Takács 67.), 1772. Nagyvárad (Takács 133.). *Skócia*: 1771. Buda (Takács 132.), 1745. Nagyszombat (Takács 84.), 1757. Kassa (Takács 106.). *Spanyolország*: 1717. Nagyszombat (Takács 49.), 1764. Komárom (Takács 120.), 1693. Zágráb (Takács 36.), 1744. Besztercebánya (Takács 82.), 1730. Nagyszombat (Takács 66.), 1741. Trencsén (Takács 79.), 1769. Kassa (Takács 129.), 1757. Trencsén (Takács 107.). *Svédország*: 1735. Kassa (Takács 71.), 1752. Kassa (Takács 97.).